

рів Чорнобильської катастрофи визначається особливим характером радіаційного впливу (неможливістю його чуттєвого сприйняття), неадекватною інформацією про інтенсивність та тривалість опромінення, накопичену дозу; індивідуально-психологічними особливостями (віком, статтю, рисами особистості); іншими супутніми чинниками (насамперед екологічними та соціально-економічними), які детермінують розвиток ПТСР у ліквідаторів.

2. Катастрофічні наслідки постчорнобильського лиха призвели до відчуженої деформації особистості ліквідатора та спричинили низку змін у психіці. Це проявляється в статистично достовірно більш частому проявленню симптомів соматизації, депресивності, тривожності, психотизмі, міжособистісної чутливості, поширенні неконструктивних засобів подолання життєвих проблем в порівнянні з нормативним показником.

3. У ліквідаторів Чорнобильської катастрофи можна виділити чотири групи досліджуваних з різними типами симптоматичних розладів: у яких відсутні ознаки розвитку ПТСР (31 %), з дисфоричним типом (26 %), з тривожним типом (29 %) та з соматоформним типом (14 %). Тобто, у 2/3 ліквідаторів аварії Чорнобильської аварії проявляються різноманітні форми ПТСР, що вимагає застосування методів психологічної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краснов В.Н., Юркин М.М., Войцех В.Ф. и др. Психические расстройства у участников ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС // Социальная и клиническая психиатрия. – 1993. – № 1. – С. 5-10.

2. Пищелко А.В. Психология посттравматического стресса: Учебное пособие. – Домодедово: Республиканский институт повышения квалификации работников МВД России, 1998. – 68 с.

3. Тарабрина Н.В., Лазебная Е.О., Зеленова М.Е. Психологические особенности посттравматических стрессовых состояний у ликвидаторов последствий аварии на ЧАЭС // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15, № 5. – С. 67-77.

4. Тарабрина Н.В., Лазебная Е.О., Зеленова М.Е., Петрухин Е.В., Миско Е.А., Агарков В.А. Психологические последствия ликвидации аварии на ЧАЭС // Радиоэкологические, медицинские и социально-экономические последствия аварии на ЧАЭС: Всероссийская конференция (май, 1995). – Москва: Голицыно, 1995. – С. 84.

5. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса. – СПб: Питер, 2001. – 272 с.

УДК 159.(075)

Віденєєв І.О., к. психол. н., доцент, доцент кафедри соціології та психології Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАН ПРОБЛЕМИ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

В статті наведено результати аналізу сучасного стану проблеми деформації правової свідомості співробітників ОВС.

Ключові слова: правова свідомість, деформація, співробітники органів внутрішніх справ.

В статті приведені результати аналізу сучасного стану проблеми деформації правового свідомості співробітників ОВД.

Ключевые слова: правовое сознание, деформация, сотрудники органов внутренних дел.

Постановка проблеми. Аналіз та узагальнення наявного досвіду наукового дослідження феномена деформації правової свідомості, проведеного вітчизняними вченими протягом ХХ століття, приводять до висновку про те, що в правознавстві, філософії та психології до цих пір не склалося єдиної теорії цього явища і відсутнє чітке визначення його поняття. Пов'язано це з відсутністю однакового підходу до вивчення деформації правової свідомості як складного соціально - правового явища, а також з розглядом його у відриві від стану позитивної правосвідомості. Єдині дослідники проблеми лише в одному - в негативному характері деформації правової свідомості громадян України [1].

Плідним в уточненні природи деформації правової свідомості є розгляд цієї проблеми з позицій філософської теорії відображення. Відповідно до цієї теорії людська свідомість визначається буттям і тільки в другу чергу саме опосередковує її. Враховуючи, що в окремо взятій соціальній системі правосвідомість індивідів може відповідати громадському буттю (у тому числі і позитивному праву) і в той же час суперечити загальнолюдським цінностям, ми пропонуємо розрізняти відносну і абсолютну деформації правосвідомості.

Відносна деформація правової свідомості - це невідповідність структури правосвідомості реально існуючої в даному суспільстві правової дійсності. Абсолютна деформація правосвідомості - це невідповідність структури правосвідомості тим правовим координатам, які вироблені людською цивілізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми дотримуємося сформованої в наукових колах думки про те, що у функціонуванні правосвідомості важливу роль відіграють різні її стани, під якими розуміються певні види її налаштованості і спрямованості під впливом домінуючих у неї ідей і поглядів, уявлень і почуттів. Деформація правосвідомості - це один з її станів, протилежний позитивному. Взявши за основу ці вихідні дані, можна простежити відмінності між ними. Це дозволяє виробити поняття деформації правової свідомості, виділити найважливіші її ознаки і відмежувати від суміжних явищ (деформації інших видів свідомості, повної відсутності правосвідомості, правопорушення).

Таким чином, деформація правової свідомості - це соціальне явище, що характеризується зміною її стану, при якому у носіїв формуються певні ідеї, уявлення, погляди, знання, почуття і настрої, переживання та емоції, які викривлено відображають юридичну дійсність і виражають негативне ставлення до чинного права, законності та правопорядку.

Деформація правової свідомості як складне і багатопланове явище вимагає комплексного підходу до себе, тобто вивчення з позиції правознавства з одночасним філософським, психологічним і соціологічним обґрунтуванням, з

використанням адекватних методів наукового дослідження [3].

Назріла необхідність формулювання загальної теорії деформації правової свідомості та її окремого компонента - деформації правової свідомості громадян України.

Постановка завдання. Об'єкт – правова свідомість особистості.

Предмет – деформація правової свідомості співробітників ОВС.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану проблеми деформації правової свідомості співробітників ОВС.

Виклад основного матеріалу. Види деформації правової свідомості в сучасному українському суспільстві такі. У зв'язку з відсутністю єдиного погляду на поняття «форма деформації правової свідомості» можна сформулювати наступне визначення. Під формами деформації правової свідомості розуміються способи її прояви, які відрізняються один від одного різним ступенем перекрученості компонентів правосвідомості у відображенні правової дійсності і які в сукупності розкривають сутність і зміст цього явища. Найбільш поширені з них у сучасній Україні - це правовий інфантилізм, правовий нігілізм, правовий фетишизм і переродження правосвідомості. Вони, насамперед, стосуються деформації індивідуальної правосвідомості, що не виключає їх прояву на груповому та суспільному рівнях.

Самою «м'якою» формою деформації правової свідомості є правовий інфантилізм, що полягає в недостатній сформованості та пробільності правових поглядів, знань, установок, уявлень. Правовий інфантилізм проявляється насамперед у недостатній сформованості правової свідомості. Іншим проявом правового інфантилізму виступає пробіл правової свідомості, що виникає «лише на основі повної відсутності знання про який-небудь елемент правової дійсності або на основі забування таких знань» [3]. Можна виділити два види пробільності правосвідомості : 1) «первинна» пробільність, коли індивіду спочатку не була відома інформація про даний елемент правової дійсності, 2) «вторинна» пробільність, яка характеризується або наявністю в правовій свідомості суб'єкта певної інформації про той чи інший елемент правової дійсності і подальшому її забуванні, або відсутністю ситуації її згадування і отримання даної інформації.

Правовий нігілізм - наступна і вельми поширена форма деформації правової свідомості громадян України.

Серед вітчизняних учених немає єдиного підходу до розуміння його сутності. Одні відносять до нього всі факти негативного ставлення до права, в тому числі і пов'язані з вчиненням злочинів та інших правопорушень. Інші до нього зараховують тільки ті випадки усвідомленого ігнорування вимог закону, які супроводжуються відсутністю протиправного умислу [2]. Будемо виходити з того, що правовий нігілізм - це форма деформації правової свідомості, яка виражається в наявності у носіїв зневажливого, негативного чи байдужого ставлення до права і правової дійсності за відсутності умислу на вчинення правопорушень. Такий підхід дає можливість виділити найважливіші ознаки правового нігілізму, які розкривають його сутність і дозволяють відрізнити його від інших форм деформації правової свідомості, від критики права і від правової демагогії. Характерні його риси: широка поширеність, підкрес-

лено відкритий характер, специфічне регіональне або національне забарвлення, зіткнення і злиття з політичним, державним, економічним, моральним і деякими іншими видами нігілізму.

Правовий фетишизм - ще одна форма прояву деформації правової свідомості громадян України. Правовий фетишизм - форма деформації правової свідомості, що виражається в абсолютизації ролі права і правових інститутів в регулюванні суспільних відносин.

Найважчою формою деформації правової свідомості є феномен її переродження, під яким П.П. Баранов розуміє випадки усвідомленого заперечення законів, що супроводжуються наявністю у особи злочинного наміру, а також корисливого, жадібного мотиву. Під переродженою (переродженською) правосвідомістю розуміється така форма її деформації, яка проявляється в усвідомленому ігноруванні і запереченні закону і супроводжується наявністю у носіїв умислу на вчинення правопорушень [1].

Перероджена правосвідомість проявляється в різних формах і, насамперед, у вигляді умисних порушень законів та інших нормативно-правових актів, що супроводжуються вчиненням злочинів та інших правопорушень.

Соціальна небезпека різних видів деформації правової свідомості неоднакова і залежить від їх поширеності та відповідності вчинку носія інтересам розвитку особистості і суспільства. Найнебезпечнішим виступає перероджена правосвідомість, що не виключає шкідливості правового нігілізму, фетишизму і інфантилізму.

Суспільно небезпечні не тільки окремі форми деформації правової свідомості, а й саме це явище в цілому. Тому примиренське ставлення до деформації правової свідомості, що спостерігається у окремих громадян і посадових осіб сучасної України, послаблює моральні і правові установки інших членів суспільства і тим самим сприяє подальшому її поширенню. Інфантилізм, нігілізм, фетишизм і переродження як форми деформації правової свідомості перебувають в органічному взаємозв'язку і єдності. Діалектика їх співвідношення полягає в тому, що, по-перше, вони взаємопов'язані структурно і функціонально, а по-друге, кожна з них володіє якісною своєрідністю і незвідністю до інших форм. Структурно їх взаємозв'язок виражається в тому, що кожна попередня за ступенем регресивності форма певною мірою включається в наступну більш регресивну, але не вичерпує її зміст. Так, наприклад, переродження як найбільш регресивна форма деформації правової свідомості включає в себе властивості нігілізму, інфантилізму, фетишизму і певною мірою ґрунтується на них, але відображає при цьому і свої специфічні риси, відмінні ознаки [4].

На основі вищевикладеного та з урахуванням специфіки роботи в ОВС, можна припустити наступні напрямки деформації правосвідомості юристів професіоналів, в тому числі і співробітників ОВС. Так, інтенсивність, ступінь вираженості, гострота прояви правових знань, правових установок і ціннісних орієнтацій, тобто якісна характеристика відрізняє професійну правосвідомість від правової свідомості законослухняних громадян та злочинців. Все це має за результатами соціально-психологічного дослідження наступне конкретне вираження :

1. Належність до професійної або активно законослухняної групі викликає не тільки засудження посягань на охоронювані законом цінності, а й розуміння об'єктивної необхідності боротьби з такими посяганнями, суворого і неухильного дотримання законності, переконання в справедливості і користності права, неприпустимість порушень його приписів.

2. Рівень престижних оцінок права як форми соціального контролю і регулювання поведінки, а також забезпечуваного їм правопорядку і законності в цій групі вище, ніж у законослухняних громадян і тим більше у правопорушників.

3. Для співробітників ОВС характерна різка і активна негативна реакція на злочинність, оцінка її як серйозного соціального зла, що підлягає послідовному і поступальному скороченні, зменшенню ступеня тяжкості або суспільної небезпеки, тобто має місце висока оцінка актуальності проблеми боротьби зі злочинністю.

4. Оскільки актуальність проблеми боротьби з злочинністю відображає дійсність мотивів поведінки, то розбіжності з загальнодержавними цінностями, закріпленими в правових законах, створює у співробітників ОВС небезпеку для їх особисто значущих цінностей. Ведучими виявляються інтереси і цілі, що відповідають загальнодержавним цінностям.

5. Рівень оцінок злочинів співробітників ОВС може не в усьому відповідати оцінці їх законом, а рівень каральних домагань у них відрізнятися із законослухняними громадянами. Рівень каральних домагань юристів-професіоналів у порівнянні з законом і законослухняними громадянами має тенденцію до посилювання покарання і розширенню засобів і методів боротьби з конкретними злочинами шляхом зменшення обсягу прав і свобод особистості, її недоторканості, таємниці листування, телефонних і телеграфних повідомлень і пр.

6. Престижні оцінки власної діяльності і відповідно діяльності інших правоохоронних органів у юристів-професіоналів, що працюють в різних відомствах, і серед співробітників органів внутрішніх справ (в одному відомстві) різні. Оцінка діяльності свого відомства частіше більш висока, ніж оцінка діяльності інших відомств.

7. Солідарність з межами правового регулювання, зокрема, з межами криміналізації та декриміналізації, у представників юридичних професій різних відомств (прокуратури, суду, юстиції та органів внутрішніх справ) різняться: існують «відомчі» тенденції на розширення чи звуження криміналізації та декриміналізації осуджуваних дій.

8. Якщо у законослухняних громадян мається недооцінка процесуальних гарантій порівняно з матеріальними, то у юристів процесуальні гарантії оцінюються настільки ж високо або навіть вище, ніж матеріальні, але часто все ж недооцінюються в порівнянні з законом.

9. Рівень престижних оцінок функціонування різних суспільних інститутів неоднаковий у представників юридичних професій різних відомств і стосовно до різних форм участі громадськості в боротьбі зі злочинністю та правопорушень в цілому.

Крім поширеності в українському суспільстві правового нігілізму, про що йшлося вище, дають про себе знати деформації (небажані зміни) правової свідомості і мислення як громадян, так і у працівників правоохоронних органів та інших державних службовців. У результаті перевага віддається політичній та іншій доцільності, а не законності.

В цілому правова свідомість працівників правоохоронних органів у порівнянні із законослухняними громадянами і тим більше правопорушниками відрізняють протилежні тенденції: типово позитивні характеристики, строгий непохитний образ думки і спеціальні професійні орієнтації, більш високий рівень професійного розсуду, з одного боку, високий рівень каральних домагань, завищена самооцінка, більш критичний підхід до оцінки правової дійсності, недооцінка ролі і значення громадської думки - з іншого.

Висновки. Вивчаючи правосвідомість, можна визначити конкретні правові вимоги тих чи інших груп, всього суспільства, виявити прогалини в законодавстві, недоліки правозастосування, роль суду в житті суспільства і т. інш. Чималу роль відіграє і знання зарубіжного корисного правового досвіду, коли у правосвідомості формується уявлення «у них» і «у нас», причому «у них» зі знаком «плюс», «у нас» зі знаком «мінус». Така правосвідомість також може в певних історичних умовах виступати фактором правового розвитку. Однак при цьому завжди треба виключати механічне копіювання чужого досвіду, зіставляти його з національними традиціями, власним правовим досвідом. Правосвідомість і право можуть знаходитися і в конфлікті. На це впливає взаємодія правової і моральної, політичної, естетичної свідомості. Правосвідомість у своїх пластах, рівнях, видах «працює» на усунення прогалин у праві, формулює в конкретних правових вимогах (законах, постановах) положеннях, які можуть удосконалити законодавство. У правозастосовній діяльності розвинена правосвідомість направляє громадянина для вирішення спору до суду, а не до редакції газети, що, втім, теж іноді корисно. «Якщо людина володіє розвинутою правосвідомістю, - писав французький юрист Ж. Карбоньє, - то чи так вже потрібна йому інформація про закон. При такої правосвідомості громадянин зуміє зрозуміти, що є законним». Нігілістичне ставлення, тобто абсолютне заперечення, формується в правовій психології певних соціальних груп, індивідів, коли, наприклад, всі правоохоронці - це «менти», коли тюремне життя оповиване романтикою, ореолом з блатних пісень, коли з'являються герої - «злочодії в законі», авторитети злочинного світу.

Тому так важливо формувати, використовуючи і мистецтво, і засоби масової інформації, і інші способи, позитивний образ захисника правопорядку, а не опускаючись до масової дискредитації фігури міліціонера.

Таким чином, правовий нігілізм - це, по-перше, характеристика певних негативних, деформованих сторін правосвідомості, це та ідеологічна і психологічна частина правосвідомості, яка різко критично, негативно ставиться до вимог поваги і дотримання права.

Професія юриста - широка область трудової діяльності, що вимагає юридичних знань і навичок, необхідних для виконання певної роботи в правовій сфері соціальних послуг. Вона визначається специфічними умовами діяльності даної сфери і виражається у високій правовій культурі юридичного

працівника цієї сфери. Підвищення правосвідомості та правової культури є невід'ємною частиною самовиховання працівника ОВС та роботи практичного психолога в системі правоохоронної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов П.П. Профессиональное правосознание работников ОВД: Теоретические проблемы. / П.П. Баранов – М., 1991. – С. 81.
2. Бандурка А.М. Юридическая психология. / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. - Харьков, ХУВД, 2002. – С.639.
3. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов. / Н.Я. Соколов. – М., 1988. – С. 92.
4. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришина. - Харків, «Право», 2002. – С. 246.

УДК 159.953-796.83

Гант О.Є., к. психол. н., доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗМІНИ ЗДОРОВ'Я СПОРТСМЕНІВ

У статті наведено результати нейропсихологічного дослідження продуктивності когнітивних функцій спортсменів, які займаються екстремальними видами спорту. Описані порушення складних форм довільної рухової активності, перцептивних і рахункових операцій, уваги, пам'яті і мислення боксерів.

Ключові слова: когнітивні функції, спортивна діяльність, бокс.

В статье приведены результаты нейропсихологического исследования производительности когнитивных функций спортсменов, занимающихся экстремальными видами спорта. Описанные нарушения сложных форм произвольной двигательной активности, перцептивных и счетных операций, внимания, памяти и мышления боксеров.

Ключевые слова: когнитивные функции, спортивная деятельность, бокс.

Постановка проблеми. Переживання людьми різних екстремальних подій, що мають виражений негативний вплив на їх психіку [2,7-12; 14-20]. Спорт - один з найбільш специфічних видів діяльності людини, тут поєднуються найвищі, на межі людських можливостей, фізичні навантаження і величезні емоційні напруги. Спорт вищих досягнень як професійний вид діяльності в силу своєї специфіки значною мірою впливає на стан здоров'я, тих, хто їм займаються. Разом з тим відповідний рівень психологічного здоров'я є необхідною складовою високої результативності й надійності спортсменів [3; 7-11; 20].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологічне здоров'я спортсмена - це процес збереження і розвитку регуляторних властивостей організму, його психічного і соціального благополуччя, що забезпечують високу надійність професійної діяльності, спортивне довголіття і максимальну тривалість життя. До основних критеріїв психологічного здоров'я відносять адекват-